

Éves beszámoló 2016 Kállai Ernő művészettörténeti-műkritikai ösztöndíj

2016. első félév

Az ösztöndíjas időszak kezdetén Rákóczy Annával, Rákóczy Gizella hagyatékának örökösével és kezelőjével közösen megkezdtük a rendrakást a Bank utcai műteremben. Márciusban, áprilisban és májusban napi rendszerességgel közösen dolgoztunk a műteremben évtizedek óta felhalmozódott személyes és szakmai dokumentumok szétválogatásán. Anna a családi örökséget gondozta, én pedig a szakmai feljegyzéseket, leveleket, pályázatokat, a művekhez és kiállításokhoz kapcsolódó anyagokat mappákba rendezve összeállítottam egy, a teljesség igényével összegyűjtött és kronologikusan rendezett dokumentum és dokumentációs archívumot. Az archívum részét képezik a kiállítás-dokumentációk (1973-2015), pályázati anyagok (1978-2014), megbízások, vásárlások (1974-2008), saját szövegek, előadások, forgatókönyvek (1976-2008), valamint évszámok nélküli vázlatok és előtanulmányok. Az 1978-2015 közé eső egyéni és csoportos kiállításokat kísérő katalógusok, meghívók, a kiállításokról közzé adott publikációk kétpolcnyi egységét teszik ki az archívumnak. A mappák összeállításakor olyan korszakos iratok is elő-, majd helyükre kerültek, mint az 1973-1978 között kivitelezett kaposvári fotómozaik munkák (Pannónia, Dorottya és Béke szálló) megbízásainak és átvételeinek lektorátusi jegyzőkönyvei, Rákóczy 1980-ban a XVII. Kolorisztikai szimpóziumon a BÉPA felkérésére A meandermotívum színdinamikákja címen tartott előadásának anyaga, vagy az 1982-es II. Színdinamikai konferencián előadott The Four-Start Meander szövegei. A korszakos dokumentumokkal egy időben több olyan fekete-fehér pozitív és negatív fotóreprodukció is előkerült, amely Rákóczy művészetének azon „átmeneti” periódusában készült alkotásokat dokumentálta, amelyek a mester Főnyi Géza hatását tükröző látványelvű alkotói periódus vége és az absztrakt időszak kezdete között készültek. Az időszak személyesebb hangvételi, Nemesics Antallal, Kováts Alberttel és dr. Kunszt Györggyel folytatott szakmai levelezéséből jól érzékelhető Rákóczy színekre, színtanra és építészetre irányuló egészen korai figyelme is.

Május hónapban pedig, a dokumentumok rendezésével párhuzamosan, megkezdtük a műveket rejtő mappák kicsomagolását is, ami egyrészt az oeuvre-katalógus összeállításának elkezdése, másrészt a Fugában rendezett emlékkiállítás anyagának összeállítása miatt vált sürgetővé. A mappabontások és a rendrakás során előkerültek a legkorábbi, 1976 előtt készült látványelvű csendéletek, portrék, és pasztell tájképek, valamint az 1973-tól készülő kollázsok; az Erdély Miklós mozaikműhelyében eltöltött időhöz kapcsolódó munkák vázlatai, valamint a hetvenes évektől a permutáció és kombinatorika variációs lehetőségeit kutató négykarú spirálok számtörvényeit leképező tempera festmények és vázlatok is. A műveket és vázlatokat rejtő mappák bontogatása azóta is folyamatosan tart, és a jelen beszámoló írásának pillanatában azokkal a mappákkal foglalkozom, amelyekből az 1998 és 1999 közötti temperafestékről akvarellre történő átállítás kísérleti időszakának problematikái és nehézségei rekonstruálhatóak.

Az életmű szakaszainak és kapcsolódó dokumentumainak műtermi rendezésével párhuzamosan, 2016. július 20-án a budapesti Fuga (V. Petőfi Sándor utca 5.) elő-, nagy- és kamaratermeiben megnyitottuk a Rákóczy Gizella emlékére rendezett kiállításokat is. A bemutatott anyag két részből állt, az egyik Csengery Kata grafikus és egykori tanítvány rendezésében Rákóczy 30 évnyi pedagógusi pályáját igyekezett több száz gyermekrajzon keresztül felidézni. Az emlékkiállítás másik, általam rendezett egységének összeállításakor pedig fontos szempont volt, hogy a falakra kerülő művek egyrészt érzékeltessék Rákóczy Gizella életművének grandiózus léptékét, másrészt láthatóvá tegyék az egyes időszakok

problematikáját. Ezért a periódusok megidézéséhez a falakra kerültek 1973-1976 között készült papír kollázsok, a négykarú spirál problematikához kapcsolódó 1981-es tempera, papír művek (15N), 1982-es szerigráfiák (Rendszer I-XV.), a 2001-es 24N=144N plexikockái, 2002-ből a monumentális léptékű akvarell, papír 96N, és a Spirálmag bontások 2005-ben, a győri papírműhelyben készített fekete-fehér és színes merített papír változatai is.

A kiállítás és az életmű szempontjából a leginkább problematikus műnek, a szintén kiállított és töredékeiben is lenyűgöző legutolsó, befejezetlen Krétai Labirintus sorozat lapjait tekintem. Az egyenként 135x135 centiméteres lapok megfestését 2014. december 25-én kezdte meg Rákóczy, az általa megtervezett akvarell festékrétegeket és azok sorrendiségét rögzítő rendszer alapján. A váratlan hirtelenséggel bekövetkezett halála miatt a rendszer azonban befejezetlen maradt, és a tervezett 24 lapból csupán 14 készült el. Az elkészült lapok sorrendiségüket tekintve a rendszer utolsó 14 lapjának felelnek meg. A kiállítás pillanatában hosszas fejtörést okozott, hogy a „hiányos művet” lehet-e egyáltalán műként interpretálni, és ha igen, akkor az műként miféle sorrendi szisztémában kerülhet a falra, ha rendszer szinten az első darabjai hiányoznak, illetve, hogy megbontható-e fizikálisan az alkotó halálát de facto rögzítő befejezetlen mű, vagyis lefejtethető-e a felkasírozott táblákról?

Az életmű-feldolgozás felelősségteljes és nyugtalanító kérdéseiről a Fuga kiállítóterében, az Emlékkiállítás alkotásai között Beke Lászlóval folytatott és rögzített beszélgetés során is tovább gondolkodtam. A rögzített beszélgetés írásos változatát az ősz folyamán, az ösztöndíj keretében vállalt publikációként, a Balkon hasábjain szeretném közreadni.

2016. második félév

Az ösztöndíj első félévi beszámolóját követően a leadott munkatervnek megfelelően folytattam tovább Rákóczy Gizella hagyatékának feldolgozását a Bank utcai műteremben. A grafikai, rétegelt lemez és karton mappák további kibontásának köszönhetően mostanáig nagyjából 267 festett vagy sokszorosított lapról készítettem az egyes felületek címét, évszámát, méretét, technikáját, jelöléseit rögzítő regisztrációt, dokumentációs fotók kíséretében. A jelen beszámoló leadását követően ez a munka még tovább folytatódik, mert a végső és teljes oeuvre-katalógus összeállításához nélkülözhetetlen a hagyaték rendezése közben előkerült és jelenleg még feltáratlan mappák ismerete is. A művek regisztrálásával párhuzamosan elkezdtem a kutatási eredmények publikálását is, és a Rákóczy Gizella munkásságához szorosan kötődő kollégák, barátok meginterjúvolását, hogy ily módon rögzítsem az életműhöz kapcsolódó szakmai és személyes történeteket.

Az ösztöndíj keretében vállalt publikációként három egységben adtam közre írásaimat a Balkon hasábjain, 2016 második félévében. A három szöveg sorozatszerűen, közel azonos címen (Egy életmű titkai I., II., III.), de eltérő szövegtípusban íródott. Az első egység a 2016 szeptemberében, a budapesti Fuga kiállítótereiben, Rákóczy Gizella *Emlékkiállításán* rögzített beszélgetés (nem interjú!) írásos közreadása volt, amely a hagyaték feldolgozásának felelősségéről, nehézségeiről, buktatóiról és az eltérő megközelítésmódokról adott számot. A beszélgetés során többek között olyan gyakorlati kérdésekre igyekeztünk választ találni az életművet alaposan ismerő Beke Lászlóval, mint hogy megbontható-e egy, a szerző halálát de facto rögzítő mű, nem sérül-e ezáltal intakt volta, vagy hogy az egyes tárgytipusok milyen formában katalogizálhatók, és hogy a kiállítás pillanatában hol tartott a hagyaték feldolgozása. A sorozat második és harmadik szövegegysége pedig tanulmány formában, dokumentumokra és publikációkra hivatkozva, az életmű korai időszakához és fontos eseményeihez kapcsolódó tényeket közöl. Ezt a két publikációt lábjegyzetnek és kiegészítésnek szántam Simon Zsuzsa 2012-ben *Nincs többé szabad szín, szabad forma* címen megjelent, Rákóczy Gizella festészetét átfogóan méltató

tanulmányaihoz. Simon azon túl, hogy lokális és nemzetközi kontextusba helyezte Rákóczy művészetét, érintőlegesen utalt a művész szisztematikusan létrehozott műtípusaira és a hozzájuk kapcsolható matematikai és filozófiai irányzatokra is. Az életmű hónapokkal ezelőtt megkezdett feldolgozása során azonban olyan művek és dokumentumok kerültek elő, amelyek lehetővé tették Simon Zsuzsa felvetéseinek kiegészítését és árnyalását. A 2012-ben megjelent szövegeket kísérő reprodukciók között már megjelentek Rákóczy négykarú spirál motívumra épülő, legkorábbi temperafestményei is, de Simon írásai nem foglalkoztak a korai művek teoretikus hátterével, illetve azzal, hogy ezek a művek mennyiben függenek össze a művész későbbi alkotásaival. Rákóczy Gizella életművének legkorábbi szakaszáról pedig mindeddig egyetlen publikáció sem született. Az előkerült és rendezett dokumentumok segítségemre voltak az eddig ismeretlen szakaszok rekonstruálásában és a megállapítások szöveges közreadásában. Reményeim szerint ezzel is eleget téve a féléves beszámolót követő kuratóriumi javaslatnak, miszerint átfogó tanulmány formájában is összegezzem a kutatást.

Az ösztöndíjas év során a Rákóczy Annával, Maurer Dórával és Beke Lászlóval folytatott hosszas beszélgetések fontos pillérei voltak a munkámnak, a Korényi Dalmával, Erdély Györggyel, Haris Lászlóval és Tóth Márton Emillel készített interjúk során pedig Rákóczy Gizella azon alkotói időszakaihoz és pedagógiai tevékenységéhez kerültem közelebb, amelyekről sem saját feljegyzések, sem írásos dokumentumok nem állnak rendelkezésre. A pálya egészét barátként és művészként végigkövető Korényi Dalma segítségemre volt a Főiskola befejezését követő időszakkal, az Erdély Miklós által irányított mozaikműhelyekkel kapcsolatos feltételezések megerősítésében. Erdély György visszaemlékezéséből sokat megtudhattam a Főiskolát befejező Rákóczy Gizella pályájának indulásáról, első önálló albérletének és munkáinak időszakáról. Haris László, a művészt segítő és műveit évtizedekig fotózó közeli barát visszaemlékezése értékes adalékokkal szolgált Rákóczy filmgyárban eltöltött éveire. Az egykori tanítvánnyal, Tóth Márton Emillel folytatott beszélgetés pedig esszenciálisan összegezte számomra Rákóczy több mint három évtizedes pedagógiai tevékenységét.

A Kállai Ernő művészettörténeti-műkritikai ösztöndíj megpályázható három évéből számomra nem áll több rendelkezésre, de az idei évben megkezdett munkát folytatom, és az életmű-feldolgozás s a hozzá kapcsolódó kutatás minden lehetséges aspektusát 2018-ban egy életmű kiállítás keretei között nyilvánosságra hozom. Ezúton szeretném megköszönni a Tisztelt Kuratóriumnak, hogy lehetővé tette számomra a Rákóczy Gizella halálával befejezetté vált oeuvre Kállai Ernő művészettörténeti és műkritikai ösztöndíj keretein belül történő feldolgozását.

Zsikla Mónika
2016. december 01.
Budapest